

RESTRICTION OF PARENTAL RIGHTS AS A CONSEQUENCE OF THE IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL MEASURES UNDER ART. 13, PARA. 1, ITEM 11 AND ITEM 13 OF THE ZBPPMN²³¹

Denitsa Petrova, PhD Student

Private Law Department, Faculty of Law

„Angel Kanchev“ University of Ruse, Bulgaria

Lawyer in the Ruse Bar Association

E-mail: dpetrova@uni-ruse.bg

Abstract: *It is the duty and right of parents to care for and educate children, to exercise supervision and subsequent appropriate control of their behavior, so that adolescents can socialize as full members of society. Sometimes, due to various reasons, the parental functions are not performed and in these cases it is necessary, in order to protect the interests of the child and those of society, for the state to support the parents by applying educational measures to the child, and in some cases also to the parents. In this way, some of the parental rights are limited, and this can be seen as both a help and a sanction for parents who do not know how to take adequate care of their children*

Keywords: *restriction of parental rights, educational measures, parental capacity*

ВЪВЕДЕНИЕ

Отглеждането и възпитанието на децата е право и задължение на техните родители и се подпомага от държавата²³². Родителите отглеждат децата, формират възгледите им и осигуряват образованието им съобразно възможностите си и в съответствие с нуждите и наклонностите на децата и с цел израстването им като самостоятелни и отговорни личности²³³. Този процес е продължителен и често несъзнаван от родителите като важен. В семейната среда се поставя началото на цялостното поведение и взаимоотношения на човека. Този процес се влияе както от общуването на подрастващите с по-възрастните членове на семейството, така и с ангажирането им в различни дейности. Тъй като формирането на човека става вътре в семейните взаимоотношения приемаме²³⁴ семейния стил на живот като определящ фактор за изграждането и реализацията на децата както в по-ранните им години, така и като по-големи. Именно добрата комуникация и родителски пример е в основата на възпитанието, което те са длъжни да дадат на детето и което е едновременно право и задължение на всеки от тях.

ИЗЛОЖЕНИЕ

За съжаление, често възникват ситуации, в които средата, в която расте детето, създава риск за неговото правилно развитие. В зависимост от поведението на детето мерките за закрила и въздействие в най-широк смисъл могат да имат различни прояви. Когато е налице опасност за нормалното физическо, умствено, нравствено и социално развитие на детето или за защита на неговите права и интереси, следва да се приложи мярка по реда на Закона за закрила на детето (ЗЗДет.). Когато обаче поведението на детето се отклонява от общоприетите правила за поведение, няма пречка спрямо него, а и спрямо неговите родители, да бъде наложена възпитателна мярка по реда на Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБППМН).

²³¹ Докладът е представен на пленарната сесия октомври 2022 с оригинално заглавие на български език: ОГРАНИЧАВАНЕТО НА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА КАТО ПОСЛЕДИЦА ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА ВЪЗПИТАТЕЛНИ МЕРКИ ПО ЧЛ. 13, АЛ. 1, Т.11 И Т.13 ОТ ЗБППМН

²³² Чл. 47, ал. 1 от КРБ

²³³ Чл. 125, ал. 2 СК

²³⁴ Боянова, В., Стилът на семеен живот и ценностното възпитание на децата, сп. Обществено възпитание, 2002г., № 6, с. 42-45

Родителите са не само образец на поведение за подрастващите, но и модел за възпроизводство на отклоненията в поведението. Лошото семейно влияние, пороците на родителите, директно действат развращаващо върху децата.²³⁵ По същия негативен начин действа и пренебрегването им и опитите на родителите да компенсират това като им угаждат във всичко или се държат прекалено либерално с тях.²³⁶ В повечето случаи обаче девиантното поведение на детето се дължи на ниската педагогическа култура на значителна част от родителите. Това от своя страна води до грешки във възпитанието²³⁷ и съответните последици от това.

Когато малолетно или непълнолетно лице извърши противообществена проява²³⁸, непълнолетно лице извърши престъпление и е освободено от наказателна отговорност на осн. чл. 61 от НК се налагат възпитателни мерки²³⁹, които са изчерпателно изброени и градиращи по степен на тежест в чл. 13, ал. 1 от Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните²⁴⁰ (ЗБППМН). Компетентен орган да разглежда възпитателни дела е местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните по настоящ адрес на извършителя. С оглед характера на деянието и поведението на малолетния или непълнолетния може да се наложи повече от една мярка по ал. 1, т. 1-10 и т. 12. Тук е важно да се отбележи, че налаганата мярка трябва да съответства на характера и вида на проявите на лицето и на неговите специфични особености като се вземат предвид обстоятелствата по чл. 21 от ЗБППМН.

В най-тежките случаи²⁴¹ или когато е констатирана неефективност на предходните възпитателни мерки местната комисия с мотивирано решение прави предложение до районния съд за налагане на най-сериозните мерки: настаняване в социално-педагогически интернат-т. 11 или настаняване във възпитателно училище-интернат-т. 13 на чл. 13 ЗБППМН. В 14-дневен срок от постъпването на искането, съдът е длъжен да насрочи делото в открито съдебно заседание на което се призовават: малолетния или непълнолетния, родителите или лицата, които ги заместват, лицата, които защитават неговите законни интереси, и прокурор от съответната районна прокуратура. След изслушване на лицата съдът се произнася с мотивирано решение налага исканата възпитателна мярка, налага друга възпитателна мярка, прекратява делото и го изпраща на прокурор при наличие на специални обстоятелства или прекратява делото. **В това производство родителите се призовават и изслушват, но тяхното съгласие за настаняване на детето извън семейството не се изисква**, мнението им се взема предвид и разглежда заедно с другите доказателства по делото като съдът не е обвързан със становището им. **Важно е да се отбележи, че веднъж настанени, децата, както и техните родители, не разполагат с правно регламентирано средство, чрез което директно да поискат преразглеждане на възпитателната мярка, тъй като законодателството изключва периодичния съдебен контрол върху настаняването във ВУИ и СПИ**²⁴². Единствената възможност за прекратяване на прилаганата възпитателна мярка, която е предвидена в закон, се отнася до хипотезата на наличие на здравословни

²³⁵ Златанова, В., Семейството и провиненията на децата., сп. Обществено възпитание, 1996, бр. 3, стр. 25-27

²³⁶ Пак там, стр. 27

²³⁷ Иванова, Е., Семейството условие и фактор за детските девиации, сп. Обществено възпитание, 2000г. бр. 4, стр. 11-14

²³⁸ Противообществена проява е деяние, което е обществено опасно и противоправно или противоречи на морала и добрите нрави- чл. 49а, т. 1 ЗБППМН****

²³⁹ Съгласно т. 2 на чл. 49а от ЗБППМН възпитателната мярка е алтернатива на наказанието и целта и е възпитателно въздействие върху подрастващите.

²⁴⁰ Обн. Изв. Бр. 13 от 14.02.1958г. последно изменение, ДВ бр. 24 от 22.03.2019г. в сила от 01.07.2020г.

²⁴¹ Съдът може да постанови мярката по чл. 13, ал. 1, т. 11 и без да са наложени други по ЗБППМН, когато обаче се касае за мярката по чл. 13, ал. 1, т. 13, задължително трябва да има наложени възпитателни мерки, които да не са дали нужния ефект. Съдът е свободен в преценката си, коя от възпитателните мерки да приложи и не е обвързан от предложената мярка от местната комисия. В този смисъл: Маргаритова, Св., Възпитателни мерки срещу малолетни и непълнолетни, сп. Общество и право 2011г., бр. 3, стр. 32-58

²⁴² Според доклад изготвен от Български хелзински комитет със заглавие Деца, лишени от свобода: между наследството и реформата, София 2014г. стр. 208

причини²⁴³. Дори и в този случай е необходимо произнасяне на съд, чието решение не подлежи на обжалване.²⁴⁴

На практика с уважаването на молбата за настаняване на детето в специализирана институция се ограничават правата на родителите, които имат право и задължение да живеят с децата си²⁴⁵, да отглеждат детето, да формират възгледите му, да осигуряват постоянен надзор над малолетното и подходящ контрол над непълнолетното дете²⁴⁶, както и да го представляват или да оказва попечителско съдействие²⁴⁷.

Съвместно живеене е право и задължение на родителите до навършване на пълнолетие на децата освен ако важни причини не налагат те да живеят отделно. Важните причини могат да бъдат настаняване на детето в социално- педагогически интернат или във възпитателно училище- интернат. Смисълът от настаняването на децата с девиантно поведение в учебно- възпитателни институции е да се даде необходимото съдействие за преодоляване на пропуските във възпитанието им, така че да могат да се интегрират отново в масовите училища²⁴⁸. Същността на тяхното подпомагане е те да усвоят по-добре социалните норми под ръководството на квалифицирани педагози, които прилагат индивидуален подход при справянето със специфичните им трудности. Основният положителен момент в идеята детето да се възпитава извън семейството в условията на специализирана институция е то да промени стереотипа си, да преосмисли и коригира поведението си без дезорганизиращото влияние на криминогенната среда в която то живее.²⁴⁹

Задължение за грижа, вместо този общ израз в чл. 125, ал. 1 СК се казва, че родителите са длъжни да се грижат за физическото, умственото нравственото и социалното развитие на детето. Наред с това родителите имат право и задължение да възпитават децата. Според проф. Ненова²⁵⁰ възпитателните функции на родителите притежават особен и незаменим характер и под тяхно влияние то може да получи начало на правилен мироглед и на нравствени добродетели или да възприеме отживели възгледи, навици и предразсъдъци. В следствие на неправилно възпитание детето може да прояви антисоциално поведение изразяващо се в незачитане на обществените норми и морала в тези случаи е налице обществено укоримо поведение, което следва да бъде поправено. След постъпване на сигнал в детска педагогическа стая, инспектора образува възпитателно дело*****

Ако при разглеждане на възпитателното дело се окаже, че родителите не полагат достатъчно грижи за възпитанието на децата си се налагат съответните мерки изчерпателно изброени в чл. 15, ал. 1 от ЗБППМН. В случаите в които поведението на родителите съставлява престъпление, местната комисия изпраща материалите на прокурор²⁵¹, а когато поведението на родителя представлява опасност за личността, здравето или имуществото на детето или когато родителя не е в състояние да упражнява родителските си права по обективни причини местната комисия прави предложение до районния съд за вземане на съответните мерки по чл. 131, 132 и 134 от СК .

Задължението за надзор по отношение на малолетните и на контрол на непълнолетните са друга част от вменените задължения на родителите. Те не трябва да оставят без надзор децата до 12-годишна възраст ако с това застрашават техният живот или здраве арг. от чл. 8, ал. 8 от ЗЗДт. Контролът по отношение на непълнолетните пък се изразява в прилагане на подходящи мерки за възпитание отнасящи се до обучението, общуването с връстници, употребата на забранени вещества и алкохол, както и използването на интернет. В

²⁴³ Чл. 31, ал. 3 ЗБППМН

²⁴⁴ Чл. 31, ал. 5 ЗБППМН

²⁴⁵ Чл.126, ал. 1 СК

²⁴⁶ Чл.125, ал. 2 СК

²⁴⁷ Чл.129, ал. 1 СК

²⁴⁸ Манасиева, Т., За смисъла на настаняването във ВУИ, сп. Обществено възпитание, 2002г., бр. 6, стр. 53-60

²⁴⁹ Пак там стр. 55

²⁵⁰ Ненова, Л., Семейно право- книга втора, С., 2009г., стр. 340

²⁵¹ Чл. 15, ал. 6 ЗБППМН

практиката²⁵² в най-често девиантно поведение показват деца, чиито родители оказват занижен или никакъв контрол върху поведението им. В случай на настаняване на детето в специализирана институция директорът на социално-педагогическия интернат или възпитателното училище-интернат има задължението за осигуряване на постоянен денонощен надзор над учениците. Районните полицейски управления се уведомяват винаги когато ученик е напуснал училището без разрешение, закъснял е повече от два часа след разрешение за пребиваване в селището, в което се намира училището, или пък не се е завърнал от ваканция в определения срок²⁵³. Той отговаря и когато по време на настаняването ученикът причини вреда на трети лица по смисъла на чл. 48 от ЗЗД.

Представителство и попечителско съдействие, родителите са законни представители на малолетните си деца и имат право да дават съгласие за извършване на правни действия от страна на непълнолетното дете, когато са в негов интерес. Когато детето е настанено извън семейството по смисъла на чл. 13, ал. 1, т. 11 и т. 13 от ЗБППМН тези функции се предоставят на директора на учебното заведение. Учениците, настанени във възпитателно училище-интернат и социално-педагогически интернати, живеят в общежитие към училището. За времето на престоят им държавата осигурява средства за обучение, самоподготовка, нощуване, облекло медикаменти, учебници, учебни помагала и безплатна храна²⁵⁴. В тези случаи на фактическо ограничаване на родителските права, родителят не дължи издръжка на детето, но и не получава за времето на настаняването му социални добавки по смисъла на Закона за социалните помощи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В следствие на прилагането на възпитателни мерки по смисъла на чл. 13, ал. 1 т.11 и т. 13 от ЗБППМН родителските права се ограничават и същите се „упражняват“ от специалисти, които трябва да коригират поведението на детето, да попълнят пропуските във възпитанието му и да спомогнат за неговото ресоциализиране. За съжаление ако едновременно не се работи и със самите родители, когато проблемът с девиантното поведение е в следствие на грешки във възпитанието, то резултатът няма да е положителен.

Поради това най-доброто решение би било да се наблегне на превенцията като се работи изключително тясно с родителите за повишаване на родителския им капацитет, за повишаване на общата им култура, за решаване навреме на проблеми възникнали между родители и деца и чак след като тези мерки не са дали резултат да се пристъпи към изземване на функциите на родителите. В случая е важно да не се стига до ограничаване на правата на родителите, а да се работи със самите родители преди да се появили тежките и трудно поправими последици на девиантното поведение на децата.

REFERENCES

- Ivanova, E., 2000. The family, condition and factor for children's deviations, Public Education, no. 4, pp. 11-14 (**Оригинално заглавие:** Иванова, Е., 2000. Семейството, условие и фактор за детските девиации, Обществено възпитание, бр. 4, стр. 11-14)
- Manasieva, T., 2002. On the meaning of placement in VUI, Public Education, no. 6, pp. 53-60 (**Оригинално заглавие:** Манасиева, Т., 2002. За смисъла на настаняването във ВУИ, Обществено възпитание, бр.6, стр. 53-60)
- Manasieva, T., 2007. Parental attitude towards children's deviations, Journal of Public Education, no. 3, pp. 23-24 (**Оригинално заглавие:** Манасиева, Т., 2007. Родителското отношение към девиациите на децата, сп. Обществено възпитание., бр. 3, стр. 23-24)
- Margaritova, Sv., 2011. Educational measures against minors, Society and law, no. 3, pp. 32-58 (**Оригинално заглавие:** Маргаритова, Св., 2011, Възпитателни мерки срещу малолетни и непълнолетни, Общество и право, бр. 3, стр. 32-58)

²⁵² Решение № *****

²⁵³ Чл. 35 ПУДВИУСПИ

²⁵⁴ Чл. 4, ал. 2 ПУДВИУСПИ

Nenova, L., 2009. Family law - book two, Sofia, publishing house Sofi-R (**Оригинално заглавие:** Ненова, Л., 2009. Семейно право- книга втора, София, издателство Софи- Р)

Stankov, B., 2008. Minors, juveniles, antisocial acts, crimes, responsibility. Varna: "Chernorizets Hrabar" VSU (**Оригинално заглавие:** Станков, Б., 2008. Малолетни, епълнолетни, противообществени прояви, престъпления, отговорност. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“)

Zlatanova, V., 1996. Family and children's misdeeds, Public Education, no. 3, pp. 25-27 (**Оригинално заглавие:** Златанова, В., 1996. Семейството и провиненията на децата, Обществено възпитание, бр.3, стр. 25-27)